

**OZODLIKDAN MAHRUM QILISH BILAN BOG'LIQ
BO'LMAGAN JAZOLARNI IJRO ETISHDA PROKUROR
NAZORATINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

Sayfullaev Xusan Tolibjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20694372>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolarni ijro etish jarayonida qonunlarga rioya etilishi ustidan O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va unga bo'ysunuvchi prokurorlar tomonidan amalga oshiriladigan nazoratning huquqiy va tashkiliy xususiyatlari tahlil qilingan. Jazolarni ijro etishda inson huquqlarini ta'minlash, probatsiya xizmati faoliyatida qonuniylikni saqlash hamda mahkumlarning ijtimoiy moslashuvini nazorat qilish mexanizmlari ilmiy asoslangan. Raqamlashtirish sharoitida prokuror nazoratini "E-Probatsiya" tizimi orqali masofadan amalga oshirish taktikasi yoritilgan. Germaniya, Buyuk Britaniya va AQSh kabi xorijiy davlatlarning probatsiya va prokuror nazorati modellaridagi ilg'or tajribalar qiyosiy o'rganilib, milliy qonunchilik hamda huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: prokuror nazorati, muqobil jazolar, probatsiya xizmati, qonuniylik, inson huquqlari, raqamli nazorat, qayta jinoyatchilik (retsdiv), ijtimoiy moslashuv, xorij tajribasi.

Аннотация: В данной научной статье анализируются правовые и организационные особенности надзора, осуществляемого Генеральным прокурором Республики Узбекистан и подчиненными ему прокурорами, за соблюдением законов при исполнении наказаний, не связанных с лишением свободы. Научно обоснованы механизмы обеспечения прав человека при исполнении наказаний, соблюдения законности в деятельности службы

Contact: 99 826 99 56

пробации и контроля за социальной адаптацией осужденных. Освещена тактика дистанционного осуществления прокурорского надзора через систему «E-Probatsiya» в условиях цифровизации. Изучен передовой зарубежный опыт моделей пробации и прокурорского надзора таких стран, как Германия, Великобритания и США, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию национального законодательства.

Ключевые слова: прокурорский надзор, альтернативные наказания, служба пробации, законность, права человека, цифровой контроль, рецидивная преступность, социальная адаптация, зарубежный опыт.

Abstract: This scientific article analyzes the legal and organizational features of the supervision exercised by the Prosecutor General of the Republic of Uzbekistan and subordinate prosecutors over compliance with laws during the execution of sentences not related to deprivation of liberty. The mechanisms for ensuring human rights during the execution of sentences, maintaining legality in the activities of the probation service, and controlling the social adaptation of convicts are scientifically substantiated. The tactics of remote prosecutorial supervision through the "E-Probation" system in the context of digitalization are highlighted. The advanced foreign experience of probation and prosecutorial supervision models in countries such as Germany, the UK, and the USA was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the national legislation.

Keywords: prosecutorial supervision, alternative punishments, probation service, legality, human rights, digital control, recidivism, social adaptation, foreign experience.

Jinoyat qonunchiligini erkinlashtirish va insonparvarlik tamoyillarini keng joriy etish natijasida O'zbekiston Respublikasida sudlanganlarning asosiy qismiga nisbatan jamiyatdan ajratilmagan holda o'taladigan jazo turlari — jarima, majburiy jamoat ishlari, axloq tuzatish ishlari, muayyan huquqdan mahrum qilish va ozodlikni cheklash

(muqobil jazolar) tayinlanmoqda. Bu vazifa bevosita Ichki ishlar vazirligining Probatsiya xizmati zimmasiga yuklatilgan.

Ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolarni ijro etish o'ziga xos murakkablikka ega: bir tomondan, mahkum jamiyatda, o'z oilasi bag'rida yashaydi; ikkinchi tomondan, uning konstitutsiyaviy huquqlari qonuniy doirada cheklanadi (masalan, kechasi uydan chiqmaslik, ma'lum joylarga bormaslik). Ushbu nozik muvozanat jarayonida ichki ishlar organlari tomonidan vakolatning suiiste'mol qilinishiga yo'l qo'ymaslik, mahkumlarning huquqlarini poymol etmaslik hamda jazoning tarbiyaviy maqsadiga erishish ustidan O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va unga bo'ysunuvchi prokurorlarning qat'iy va ta'sirchan nazorati talab etiladi.

Jazolarni ijro etish organlari va muassasalarida qonunlarga rioya etilishi ustidan prokuror nazorati qonunchilikda aniq belgilangan mustaqil yo'nalish hisoblanadi. Probatsiya xizmatida ushbu nazoratning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

Huquqni cheklashning mutanosibligini nazorat qilish: Prokurorlar hududiy probatsiya bo'linmalari xodimlari tomonidan mahkumlarga nisbatan sud hukmida belgilanmagan ortiqcha cheklovlar qo'llanilmasligini, elektron kuzatuv vositalari (bilaguzuklar) asossiz taqilmasligini va ularning yashash joylariga tungi vaqtlarda asossiz kirib borilmasligini tekshiradi.

Ijtimoiy moslashuv va bandlik monitoringi: Jazo nafaqat jazolashni, balki tarbiyalashni ham maqsad qiladi. Prokuror nazorati faqat mahkumlarning tartibni buzishini emas, balki probatsiya xizmati va mahalliy hokimiyat organlari mahkumni ish bilan ta'minlash, davolash (agar zarur bo'lsa) va kasbga o'qitish bo'yicha qonunda belgilangan vazifalarini qay darajada bajarayotganligini ham qamrab oladi.

Shikoyat va arizalar bilan ishlashdagi tezkorlik: Ozodlikdan mahrum etilgan shaxslar yopiq muassasada bo'lgani uchun ularning arizalari darcha orqali olinadi.

Biroq muqobil jazoni o'tayotgan mahkum erkin harakatlanganligi sababli, uning prokurorga to'g'ridan-to'g'ri murojaat qilish imkoniyati yuqori bo'ladi. Prokuror probatsiya xodimining noqonuniy xatti-harakati yoki sansalorligi (masalan, ro'yxatga olishni paysalga solishi) bo'yicha tushgan shikoyatlarni darhol joyiga chiqqan holda o'rganadi.

Axborot texnologiyalari rivojlangan davrda Bosh prokuratura va quyi prokurorlarning nazorat usullari ham kiber-makonga moslashmoqda. Hozirda qog'oz hujjatlarni ko'tarib tekshirishdan ko'ra, elektron tizimlar orqali audit qilish samaraliroqdir.

Prokuror **"E-Probatsiya"** va **"E-Ma'muriy ish"** axborot tizimlari orqali masofadan turib quyidagilarni nazorat qiladi:

- Sud hukmi qonuniy kuchga kirgandan so'ng mahkum probatsiya hisobiga qonunda belgilangan muddatda olinganmi yoki yo'qmi;
- Jarima tarzidagi jazo muddatida undirilganmi, agar ijro etilmagan bo'lsa, probatsiya xodimi zudlik bilan sudga taqdimnoma kiritganmi;
- GPS-bilaguzuk taqilgan shaxslarning harakat treki qanday va xodim bu signallarga qanday reaksiya bildirmoqda.

Ushbu raqamli monitoring prokurorga ehtimoliy korrupsiya holatlarini (masalan, probatsiya xodimi mahkumni "yo'qlama qildi" deb soxta hujjat to'ldirishini) barvaqt fosh etish imkonini beradi.

Rivojlangan davlatlarda muqobil jazolarni ijro etishda qonuniylikni ta'minlash turli modellar asosida olib boriladi:

Germaniya (Prokuratura bevosita mas'ul): Germaniya jinoyat-protsessual va ijroiya huquqida (Vollstreckung) jazoni ijro etish va nazorat qilish vakolati bevosita prokuraturaga yuklatilgan. Ya'ni, Germaniyada prokuror shunchaki nazorat qilmaydi, balki sudning qarorini ijroga qaratuvchi, jarimalarni undiruvchi va probatsiya xodimlariga bevosita topshiriq beruvchi asosiy organdir.

Buyuk Britaniya (Mustaqil inspeksiya): Buyuk Britaniyada Probatsiya xizmati faoliyati ustidan qonuniylik va samaradorlik nazorati Prokuratura emas, balki "HM Inspectorate of Probation" (Qirollik probatsiya inspeksiyasi) deb ataluvchi maxsus, mustaqil organ tomonidan amalga oshiriladi. Ular har bir hududiy bo'linmani tekshirib, inson huquqlari va retsdiv ko'rsatkichlari bo'yicha ochiq hisobotlarni e'lon qiladilar.

Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh): AQShda probatsiya sud tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. "Probation officer" bevosita sudyaga bo'ysunadi. Prokurorlar (District Attorneys) esa nazorat qiluvchi organdan ko'ra, mahkum shartlarni buzganda uni yana qamoqqa qaytarishni talab qilib sudga da'vo kirituvchi ayblovchi tomon sifatida ishtirok etadilar.

Mamlakatimizda O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va unga bo'ysunuvchi prokurorlarning muqobil jazolarni ijro etishdagi nazorat faoliyatini yanada takomillashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, Raqamli audit imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida Bosh prokuraturaning "E-Nazorat" tizimini Ichki ishlar vazirligining "E-Probatsiya" va sudlarning "E-Sud" tizimlari bilan to'liq kross-integratsiya qilish. Bunda prokuror probatsiya xodimining faoliyati bo'yicha kunlik, inson aralashuvisiz generatsiya qilinadigan qizil (qoidabuzarlik) signallarni masofadan kuzatib borish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim.

Ikkinchidan, Prokuror nazoratining samaradorligini baholash mezonlarini o'zgartirish. Prokuror faoliyati probatsiya xizmati ustidan o'tkazilgan tekshirishlar va aniqlangan xatolar soni (jazolangan xodimlar soni) bilan emas, balki **nazoratdagi shaxslar o'rtasida qayta jinoyatchilik (retsdiv) darajasining kamayganligi hamda ijtimoiy moslashganlik** foizi bilan ijobiy baholanishi tizimini joriy etish.

Uchinchidan, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksiga elektron monitoring vositalaridan (GPS-treker va bilaguzuklar) foydalanish ustidan prokuror nazoratining aniq tartibini belgilovchi maxsus modda kiritish. Bu vositalarning texnik

nosozligi yoxud xodimlar tomonidan asossiz qo'llanilishi natijasida inson daxlsizligi huquqi buzilishiga yo'l qo'ymaslikni kafolatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolar mahkumni jamiyatdan ajratmay turib qayta tarbiyalashdek yuksak insonparvarlik maqsadiga xizmat qiladi. Bu jarayonda prokuror nazorati jazo ijrosining salkam jazava yoxud mutlaq jazosizlikka aylanib ketmasligini ta'minlovchi, qonun va inson huquqlarining muvozanatini saqlovchi yagona huquqiy tarozi hisoblanadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz>.
3. O'zbekiston Respublikasining "Prokuratura to'g'risida"gi Qonuni. 29.08.2001 yildagi 257-II-son.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jinoiy jazolarni ijro etish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3384-son Qarori.
5. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
6. Morgenstern, C. "Alternatives to Imprisonment in Europe: A Comparison of Probation Systems" (Germany perspective). Springer, 2018.
7. Phelps, M. S. "The Paradox of Probation: Community Supervision in the Age of Mass Incarceration". Law & Policy, 2013.
8. HM Inspectorate of Probation. "Standards for Inspecting Probation Services". Ministry of Justice, UK, 2022.

